

LEGAL SCIENCES

PECULIARITIES OF THE PROCEDURE FOR ADOPTING AND AMENDING THE CONSTITUTION OF UKRAINE

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ УХВАЛЕННЯ І ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Kateryna Romanchuk¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-536-5-35>

Конституція України-основоположний закон, який містить норми прямої дії, регулює ключові сфери в державі, визначає її фундамент: адміністративно-територіальний устрій, політичний режим, форму влади, закріплює демократичні принципи її функціонування, права і свободи людини і громадянина, імплементує міжнародні правові стандарти в сфері охорони прав і свобод. Вона визначає правову доктрину України та необмежений час, має найбільше значення в системі законодавства через принцип верховенства права відповідно до статті 5 Конституції України. Тобто в ієрархії нормативно-правових актів Конституція знаходиться найвище, що підкреслює її визначальні функції, а тому інші закони і норми, які вони містять, мають відповідати саме їй [2, ст. 5].

З цього випливає, що вирішальну роль має процес ухвалення та внесення змін до основного закону України, тому що він має адаптувати її під стандарти, визначені ратифікованими в Україні міжнародними договорами, та під реальні потреби українського суспільства, уникаючи колізій та прогалин у законодавстві для належного забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Враховуючи крайню значимість Конституції України з правової точки зору, вона є об'єктом політичного впливу і тиску, будучи інструментом забезпечення публічної влади в Україні, що має неправомірний характер з огляду на внесення до неї змін та грубих порушень чинного законодавства. Незважаючи на задекларовану "жорстку" процедуру зміни, норми не виконуються через інтереси владних інституцій.

13 розділ Конституції України визначає порядок ухвалення та внесення змін до неї. Спочатку потрібно зазначити, що існує 2 процедури внесення змін: спрощена та ускладнена. По-перше, на законодавчому

¹ Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

рівні закріплені норми спрощеної процедури в межах розділів Конституції, окрім 1,3,13. Статтею 154 визначено вичерпне коло суб'єктів на подання змін, Президент України або не менш як 150 народних депутатів Верховної Ради України. Законопроект вважається прийнятим, якщо він попередньо схвалений простою більшістю складу ВРУ і перевірено Конституційним Судом, а на наступній черговій сесії проголосувало не менш 300 народних депутатів. По-друге, ускладнена процедура внесення змін до Конституції України передбачає такі зміни для розділів 1, 3, 13 Конституції України, які мають найбільш значущий характер: 1-ий закріплює основоположні принципи державного устрою, 3-тій гарантує демократичний процес виборів і референдумів, 13-тий регулює саму процедуру внесення змін до Конституції. Основною відмінністю від спрощеної процедури є обов'язкове ухвалення рішення на всеукраїнському референдумі, тому що референдум гарантує пряму участь громадян у процесі змінення Конституції, це підкреслює демократичність держави та легітимність рішень [2, ст. 154–156].

Обов'язковим відповідно до статті 159 Конституції України є висновок Конституційного Суду, який має виступати гарантом прав і свобод людини і громадянина в Україні. Тобто коло питань, які виносяться на зміну, є чітко обмеженим, а тому згідно зі статтями 157 і 158 Конституції України існують обставини, які унеможливають ухвалення змін, а саме це стосується скасування, обмеження прав і свобод людини, ліквідацію або порушення територіальної цілісності України. Конституція не може бути змінена в умовах надзвичайного або воєнного стану. Законопроект про внесення змін до Конституції, який був відхилений Верховною Радою, може бути поданий повторно не раніше, ніж через один рік. Конституція не може бути змінена, якщо протягом попереднього року вже вносилися зміни з цього самого питання [2, ст. 157–159].

Окрім норм Основного Закону в Регламенті Верховної Ради України зазначено, що законопроекти з внесенням змін до розділів 1, 3, 13 Конституції України не повинні містити положень про внесення змін до інших її розділів [3, ст. 143 ч. 4]. Законопроект, у якому пропонується внести зміни до закону або законів, не може поєднуватися зі змінами до Конституції України. Законопроект може передбачати внесення змін лише до тексту первинного законодавчого акта (закону, кодексу, основ законодавства тощо), а не до закону про внесення змін до цього законодавчого акта [3, ст. 90 ч. 3]. Тому забороняється поєднувати в одному законопроекті звичайну та ускладнену процедури внесення змін, внесення змін до Конституції України і до інших нормативно-правових актів.

Враховуючи вище перелічені законодавчі вимоги, потрібно розглядати ухвалення змін до Конституції України в рамках їх недотримання, що тягне за собою відсутність правової стабільності всередині держави, що є її основою. Такі зміни мають переважно політичний характер, бо ухвалювались на фоні змін керівництва держави, переслідуючи саме інтереси владних структур. Наприклад, форма правління в Україні зазнавала постійних змін: реформа Конституції 1996 року – президентсько-парламентська, 2004 року – парламентсько-президентська, 2010 року – президентсько-парламентська. З 2014 року Україна є парламентсько-президентською республікою. Враховуючи закономірність чергових виборів президентів та зміни форми правління в Україні під політичний інтерес, варто зазначити, що зміни відбувалися не за встановленою законом процедурою, яка задекларована, як жорстка. Як приклад, у 2003 році законопроект “Про внесення змін до Конституції України”, по-перше, не отримав висновку Конституційного Суду, по-друге, ухвалення відбувалося разом з іншими актами, що заборонено законом. Іншим прикладом є президентство В. Януковича та оголошення законопроекту 2004 року неконституційним, хоча він проіснував 6 років. Це означає процес узурпації влади через перевищення повноважень Конституційного Суду та остаточного закріплення саме президентсько-парламентської форми правління [4, с. 9; 10; 11]. На такі грубі порушення відреагувала міжнародна спільнота, а саме варто розглянути висновок Венеціанської комісії “Про конституційну ситуацію в Україні”, який прийнято 17.12.2010 року. Згідно з ним всеосяжна конституційна реформа в Україні повинна зміцнити стабільність, незалежність та ефективність державних інститутів за допомогою чіткого розподілу повноважень та ефективних стримувань і противаг [1, ст. 74]. Повернення до редакції Конституції 1996 року за рішенням Конституційного Суду України викликає питання щодо правомірності попередніх дій, оскільки державні інституції України протягом тривалого часу функціонували на підставі конституційних положень, які згодом були визнані такими, що не відповідають Основному Закону [1, ст. 70].

Отже, міжнародна спільнота закликає Україну до конституційної реформи, питання щодо якої не втрачає своєї досі. Український конституціоналізм має бути вдосконалим в умовах післявоєнної відбудови, що обумовлюється проблематикою реалізації та гарантуванням задекларованих норм Конституції України та приведення відповідності конституційного законодавства до, безпосередньо, Конституції України. Надання гарантій закріплених норм є також частиною євроінтеграційного процесу України, а реформа Конституції має відбуватися строго за визначенням реальних викликів сучасності.

Враховуючи критичне значення Основного Закону держави, її значущість не має бути політичним інструментом замість реального забезпечення прав і свобод людини і громадянина, як найважливішої функції в умовах глобалізації правових стандартів.

Список використаних джерел:

1. Висновок «Про конституційну ситуацію в Україні» : Висновок Ради Європи від 17.12.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a36#Text (дата звернення: 11.03.2025).

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 154-159.

3. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 11.03.2025).

4. Центр політико-правових реформ. Порівняльний аналіз процедури внесення змін до Конституції: досвід України та пострадянських країн. 2020. С. 1–16. URL: <https://pravo.org.ua/infographics/zminy-do-konstytutsiyi-tonkoshhi-protsedury-ta-problemni-pytannya/> (дата звернення: 18.03.2025).

5. Шуліма А. О. Зміни до Конституції України: актуальні темпоральні аспекти. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. 2016. Т. 181. С. 50–52.